

УДК 342.9:314.742

ПРОТИДІЯ НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ: АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ

Олександр ЯРОШЕНКО,

здобувач кафедри боротьби з корупцією та оргзлочинністю
Національної академії Служби безпеки України

АНОТАЦІЯ

У статті автором розглянуті окремі аспекти протидії нелегальній міграції в Україні. Автор зазначає, що нелегальна міграція створює реальні та потенційні загрози фактично в усіх сферах суспільного життя. Автор аргументовано зазначає, що нелегальна міграція створює соціальну напругу, сприяє росту злочинності, ксенофобії та екстремізму. Автор доходить висновку, що в Україні створений механізм правового регулювання міграційних процесів, однак з огляду на складну суспільно-політичну та військову обстановку він не має поки що ознак системи. Взаємодія органів, що входять до сектору безпеки, в сфері протидії нелегальній міграції може і мусить бути покращена.

Ключові слова: іммігрант, особа без громадянства, біженець, нелегальна міграція, злочинність.

COUNTERACTION TO ILLEGAL MIGRATION: CURRENT ASPECTS

Oleksandr YAROSHENKO,

Applicant at the Department of Fighting Corruption and Organized Crime of National Academy
of the Security Service of Ukraine

SUMMARY

In the article the author considers some aspects of counteraction to illegal migration in Ukraine. The author notes that illegal migration creates real and potential threats in virtually all spheres of public life. The author argues in an argument that illegal migration creates social tension, promotes the growth of crime, xenophobia and extremism. The author concludes that Ukraine has created a mechanism for legal regulation of migration processes, but given the complex socio-political and military situation, it does not yet have signs of the system. The interaction of the organs belonging to the security sector in the area of the illegal migration fighting may and must be improved.

Key words: immigrant, stateless person, refugee, illegal migration, crime.

З бурхливою зміною світового порядку останніх 30 років, інтенсифікацією військових конфліктів, поглибленням поділу на багатих і бідних нового поштовху зазнали світові міграційні процеси. Для багатьох людей нелегальна міграція стає єдиним шляхом уникнути переслідувань, злиднів та безробіття, отже, потенційні мігранти мають користуватися послугами злочинних організацій, сплачуючи за це часто довгостроковою залежністю, волею або навіть життям. Розбіжності в законодавстві у деяких регіонах світу роблять нелегальну міграцію відносно спокійним бізнесом, якщо порівнювати його скажімо з торгівлею наркотиками, яка привертає до себе набагато більше уваги суспільства та правоохоронних органів. Глобалізація відкрила двері для злочинних організацій, які отримали легкий доступ в інші країни, створили міжнародні маршрути, розробили і використали багато способів нелегального транспортування. Злочинні організації намагаються максимізувати свої прибутки так само, як це роблять легальні організації.

Метою статті є розгляд окремих аспектів протидії нелегальній міграції та в розрізі цієї проблематики – можливість використання правового інструментарію для протидії нелегальній міграції.

Як зазначають сучасні дослідники [1, с. 319], протидія незаконній міграції посідає ключове місце серед напрямів міграційної політики національних держав з кількох причин. По-перше, управління легальною міграцією без протидії нелегальній не може бути ефективним. По-друге, дешева праця незаконних мігрантів може призвести до падіння загального рівня зарплат, погіршення умов праці, незацікавленості працедавців у модернізації виробництва,

що суперечить інтересам суспільства. По-третє, нелегальна міграція пов'язана з надексплуатацією, порушенням людських прав, торгівлею людьми, часто вона контролюється організованою злочинністю, що погіршує криміногенну ситуацію, не може не становити загрозу національній та суспільній безпеці.

За загальним визначенням, до незаконних мігрантів слід зараховувати іноземців, які перебувають у невизначеному стані та не відповідають вимогам щодо в'їзду, перебування чи здійснення економічної діяльності, встановленим державою, в якій вони перебувають. Тобто їх можна поділити на три групи. Першу становлять іноземці, які в'їжджають до країни незаконно, таємно перетинаючи кордони. Саме цю категорію прийнято називати нелегальними мігрантами. До другої групи належать особи, які хоча й прибувають на законних підставах, наприклад за туристичною візою, однак залишаються у країні після завершення її чинності. До них доцільніше застосовувати термін мігранти з неурегульованим статусом (irregular migrants). До третьої групи належать мігранти, які в'їхали та проживають у зарубіжній державі цілком законно, проте займаються економічною діяльністю [1, с. 319].

Низка сучасних дослідників відзначають, що нелегальна міграція з'явилася і поширювалася у великих масштабах саме там, де ставилися обмеження та заборони на шляху легальних форм міграції [2, с. 131].

Саме тому великого значення набуває питання правового регулювання міграційних процесів, та, як наслідок, правове регулювання боротьби з нелегальною міграцією.

На думку більшості науковців та практиків, особливостями правового регулювання міграційних процесів є:

по-перше, такий вид регулювання є прийнятним тільки для вольових суспільних відносин у сфері міграції, учасники яких спроможні свідомо обирати і реалізувати певні варіанти власної поведінки;

по-друге, специфіка цього виду регулювання не дає змогу застосовувати його до тих сторін міграційного буття, що не піддається зовнішньому контролю, тобто право не здатне спеціально визначати думки людини, її внутрішню позицію з міграційних питань;

по-третє, оскільки регулювання базується здебільшого на нормативній основі, воно є найбільш ефективним для досить сталих, повторювальних, типових суспільних відносин у сфері міграції, ознаки яких у загальному вигляді можуть бути зафіксовані у правових приписах;

по-четверте, має застосовуватися лише до тих соціальних відносин у сфері міграції, що мають певну суспільну значущість і не можуть без цього нормально розвиватися і функціонувати;

по-п'яте, такий вид регулювання не придатний для визначення характеру особистих стосунків людей у сфері міграції.

Розглянуті чинники мають об'єктивну природу. Однак трапляються і деякі суб'єктивні фактори, що впливають на обсяг відносин у сфері міграції, які регулює право. Найзначнішими є стан загальної і правової міграційної культури населення, ефективність юридичної практики.

Серед універсальних міжнародних норм з проблеми нелегальної міграції, які діють у сучасний період, можна виділити:

а) універсальні норми міжнародного права загального характеру, які опосередковано стосуються міграції та нелегальної зокрема. Найчастіше це – міжнародні норми, які стосуються прав людини та мають універсальний характер. Так, наприклад, право на сімейне життя надане кожному, проте це право має особливе значення для мігрантів. Це ж можна сказати і стосовно норм, які забороняють нелюдське поводження або дискримінацію;

б) універсальні норми міжнародного права спеціального характеру, які безпосередньо стосуються нелегальної міграції. До цієї категорії, на нашу думку, слід віднести:

– міжнародні норми стосовно боротьби з транснаціональною організованою злочинністю, яка перетворила переправлення нелегальних мігрантів на один із найстабільніших видів тіншового «бізнесу»;

– міжнародні норми стосовно протидії (запобіжні, превентивні заходи) нелегальному перетинанню кордону.

Базисними напрямками міжнародних норм щодо міграції можна виділити:

– захист прав людини – нелегального мігранта (цей напрям останнім часом набуває все більш детальної розробки як у нормотворчій діяльності держав, так і в доктрині міжнародного права);

– боротьба з транснаціональною організованою злочинністю у сфері нелегальної міграції;

– протидія незаконному перетинанню кордонів.

Зараз загальним принципом міжнародного права є глибока повага до прав і свобод людини. Вперше на універсальному рівні ці питання були зафіксовані у Загальній декларації прав людини 1948 р., а також двох Пактах 1966 р. – Міжнародному пакті про громадянські та політичні права та Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права. У вищезазначених документах слід виділити норми, які таким чином захищають права нелегальних мігрантів:

а) Загальна декларація прав людини:

– ст. 1: «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах»;

– ст. 2: «Кожна людина мусить мати всі права і свободи ... незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії,

переконань, походження, майнового, станового або іншого становища»;

– ст. 6: «Кожна людина має право на визнання її правобудовності»;

– ст. 9: «Ніхто не може зазнати ... вигнання»;

– ст. 13: «Кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави. Кожна людина має право покинути будь-яку країну, включаючи власну і повернутися до неї»;

– ст. 14: «Кожна людина має право шукати притулок від переслідувань в інших країнах і користуватися ним»;

б) Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права також закріплює, що права, проголошені у ньому, здійснюються без будь-якої дискримінації;

в) Міжнародний пакт про громадянські та політичні права:

– ст. 8: «Нікого не можуть тримати у підневільному стані, нікого не можуть приневолити до примусової чи обов'язкової праці»;

– ст. 12: «Ніхто не може бути позбавлений права на в'їзд у свою країну» [3; 4].

Проте, незважаючи на достатню унормованість міграційної сфери на міжнародному рівні, з кожним роком проблема нелегальної міграції не втрачає своєї гостроти. Зазначимо, що саме нелегальна міграція є одним з головних джерел прибутків транснаціональної організованої злочинності та кримінального бізнесу, який зростає з року в рік. Лише за офіційними даними Державної прикордонної служби України,

у 2018 році було затримано 3270 нелегальних мігрантів. При цьому кількість затриманих із них за незаконне перетинання кордону зросла на 26% і становить 1130 осіб. Крім того, якщо у 2017 році на кордоні з ЄС за незаконне перетинання затримано 680 нелегалів, то у 2018 році їх виявили на 24% більше (842). Переважно вони намагались потрапити до країн ЄС через кордон зі Словаччиною – 405 осіб (+22%) та Польщею – 252 особи (збільшення у 1,7 раза), а також з Угорщиною – 97 осіб та Румунією – 88 осіб. Більшість затриманих нелегальних мігрантів за незаконне перетинання кордону є громадянами В'єтнаму (332), Бангладеш (151), Молдови (103), Туреччини (70), Іраку (60), Афганістану (49), Пакистану (47), Індії (46), РФ (32), ОБГ (30), Марокко (28), Шрі-Ланки (25), Азербайджану та Ірану (по 14). Ще значна частина від затриманих нелегальних мігрантів, а це більше 2100 осіб, порушили правила перебування в Україні. Із них найчастіше українське законодавство порушували громадяни Молдови (1372), Росії (141), Болгарії (97), Азербайджану (70), В'єтнаму (52) та Туреччини (50). Під час прикордонного контролю в пунктах пропуску співробітники Держприкордонслужби виявили та відмовили у в'їзді на територію України майже 4650 потенційним нелегальним мігрантам. Переважно це громадяни РФ (563), Туреччини (490), Молдови (468), Індії (430), Грузії (361), Іраку (349) і Узбекистану (195), а також Нігерії (152), Лівії (150), Ірану (133) та Марокко (104). Основними способами переправлення нелегальних мігрантів через пункти пропуску залишаються використання чинних паспортних документів поряд із запрошеннями від підставних приватних осіб чи неіснуючих підприємств, підробленими запрошеннями навчальних закладів, а також чужих та підроблених паспортів, зокрема європейських країн, посвідок на постійне (тимчасове) проживання в Україні, а під час транзитного проїзду через Україну – використання подвійного пакета паспортних документів [5].

Таким чином, незважаючи на велику різноманітність механізмів легальної міграції, належне правове та організаційне унормування цього виду соціальної активності як

в Україні, так і в більшості розвинених держав поки що перебуває на низькому рівні, саме нелегальний сегмент міграції показує динамічне зростання в сучасних українських реаліях.

Вітчизняні науковці стверджують, що світова тенденція полягає в тому, що міграційні потоки починають жорсткіше контролюватися з метою їх зменшення, і різко посилюється боротьба з нелегальною міграцією [6, с. 2]. Не можна не погодитися з вдалою класифікацією К. Гусарова, який поділяє заходи проти нелегальної міграції на п'ять категорій:

1) зміцнення кордонів, в тому числі із застосуванням комп'ютерних технологій, а також проведення відповідної візової політики;

2) заходи щодо посилення санкцій проти організаторів нелегальної міграції;

3) посилення контролю за перебуванням іноземних громадян, а саме контроль за ринком праці, більш суворі перевірки шлюбів на предмет їх фіктивності тощо;

4) міжнародне співробітництво у сфері протидії незаконній міграції, а саме договори щодо спільної охорони кордонів;

5) посилення процедур депортації нелегальних іммігрантів. Процес депортації є одним із головних заходів впливу на нелегальних мігрантів.

Зазначимо, що, на нашу думку, саме зміцнення кордонів, посилення міжнародного співробітництва в розрізі реалізації процедур реадмісії та депортації є одними з найдієвіших у сучасних українських реаліях. Досягнення вагомих результатів у сфері протидії нелегальній міграції можливе лише за умови консолідації зусиль сектору безпеки й оборони, законодавчої та виконавчої гілок влади та громадянського суспільства. Підтримка належного правового забезпечення міграційних процесів, їх належна реалізація на практиці, тісне міжнародне співробітництво в цій сфері, широка громадянська дискусія з міграційних питань – запорука підвищення рівня протидії нелегальній міграції.

Розглянувши викладене, можна зробити висновок, що в Україні створений механізм правового регулювання міграційних процесів, однак він не має поки що ознак завершеної системи. Складна суспільно-політична та воєнна

ситуація в Україні та низці країн Африки та Азії штовхають тисячі людей на пошуки кращого життя. Дуже часто ці пошуки призводять до здійснення спроб нелегального проникнення в Україну для проживання чи роботи або використання нашої держави як транзитної країни для подальшого проникнення до країн Європи. Зазначене зумовлює необхідність глибокої координації діяльності всіх уповноважених суб'єктів боротьби з нелегальною міграцією, сприяння з боку законодавчої та виконавчої гілок влади та (що дуже важливо) сприяння та підтримки громадянського суспільства.

Список використаної літератури:

1. Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія. Київ : НІСД, 2018. 472 с.

2. Звездная Т.М. Протидія нелегальній міграції: міжнародний досвід URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1262/Zvezdnaya.pdf?sequence=1/>.

3. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

4. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

5. Державна прикордонна служба України. Офіційний сайт. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/news/mayzhe-8-tisyach-nelegalnih-ta-potencyynih-nelegalnih-migrantiv-prikordonniki-zupinili-za-rik>.

6. Гусаров К.О. Світовий досвід боротьби з нелегальною міграцією URL: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/migration_policy_ukr.pdf.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Ярошенко Олександр Ігорович – здобувач кафедри боротьби з корупцією та оргзлочинністю Національної академії Служби безпеки України

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Yaroshenko Oleksandr Ihorovich – Applicant at the Department of Fighting Corruption and Organized Crime of National Academy of the Security Service of Ukraine

pravnik25@ukr.net